

Reportage. LOCATIETHEATER VOOR DE POORTEN VAN LANDLOPERSKOLONIE WORTEL

EEN LITTEKEN IN DE KEMPENSE

Theater. Het Gevolg maakt met „Paradijs der futlozen” een voorstelling over de landloperskolonie van Wortel.

De cast van Het Gevolg voor een gebouw van de landloperskolonie van Wortel: „Wij willen geen geschiedenisles geven. Dit verhaal is geënt op de actualiteit.” © Wim Daneels

Van onze redacteur
Geert Sels

WORTEL.

De theatermakers van Het Gevolg zetten de komende jaren voorstellingen op over littekenen in het landschap. In de vier windstreken rond hun habitat Turnhout zoeken ze hoe de mens heeft ingegrepen op de natuur.

Meestal valt dat zoeken erg mee. De mens heeft niet altijd evenveel moeite gedaan om zijn sporen uit te wissen. Of in het geval van de militaire opslagplaatsen zijn ze, alle camouflage ten spijt, toch redelijk zichtbaar gebleven.

Het eerste litteken bevindt zich in Wortel. In de gewezen Rijkswelddadigheidskolonie (de kolonie, zeggen ze in de buurt, met de klemtoon op de laatste lettergreep) ontfermde het justitiewezen zich tot 1993 over daklozen en landlopers. Daarna was armoede niet langer wettelijk strafbaar en had de kolonie niet meer te bieden dan een uitdoofscenario voor de verstokte blijvers. Nu woont er nog een handjevol kolonisten op een kluitje bij elkaar.

Voor de rest is het domein aan zijn seculiere leven begonnen. De huizen van voormalige werknemers zijn met zorg aan

nieuwe bewoners toegewezen. Het zijn royale landhuizen met immense porties gras eromheen, waarvan ik blij ben dat ik ze niet hoeft te maaien. Oppervlakte is nooit een probleem geweest in de kolonie. Ze telt 532 hectare, waarvan 330 ingenomen wordt door bos. Bij de aanleg in de negentiende eeuw tekende de Brusselse architect Victor Besme er lange, evenwijdige lanen doorheen. Hij was daar goed in, want de poullain van Leopold II had ook al de aanleg van de Anspachlaan op zijn naam geschreven.

Wat doet een maatschappij met zijn afvallers? Die worden van oudsher opgevangen, tenszij ze het erg bruin bakken. Dat onderscheid wordt al sinds de middeleeuwen gemaakt en het is tot onze dagen blijven doorwerken. Abdijen en kloosters namen landlopers op, maar aperte werkonwilligen werden uit de gemeente verbannen. Wie toch terugkeerde, werd gemerkt.

Onze overheersers verfijnden dat sociale vangnet. De Oostenrijkers bouwden in Gent een tuchthuis waar mensen werden opgevangen en via nuttige taken heropgevoed. Napoleons vechtlust inspireerde veel mannen tot desertie; de keizer zorgde dat ze van straat bleven. De Nederlanders waren het meest vooruitstrevend. Ze experimenteerden met een

model van landbouwkolonies, een soort OCMW waar men de boerenstiel leerde. Wie het goed deed, kon vrijboer worden.

In 1822 importeerden de Nederlanders hun systeem naar Wortel en Merksplas. Er stonden toen 130 kleine boerderijtjes, elke inwoner had drie hectare grond om te bewerken. Bij zijn hervorming van het strafbestel gaf Eduard Ducpétiaux het systeem in 1870 een krachtige impuls.

„TACHTIG PROCENT MELDDE ZICH SPONTAAN BIJ DE POLITIE VAN TURNHOUT”

„Wortel was een vrije instelling”, zegt Jozef Bosch, ex-directeur van de kolonie. „Er was discipline en er moest gewerkt worden, maar de zestig begeleiders waren ongewapend. Bij weerspannigheid was er altijd de dreiging om naar Merksplas doorgestuurd te worden. Dat was een gevangenis.”

„Als er iemand werd opgepakt, oordeelde de griffie in welke van de twee instellingen de man terecht kwam. Er moest dus eerst een vonnis zijn. Wie bij ons aan de poort kwam, kon ik niet toelaten. Zo’n tachtig procent meldde zich spon-

taan bij de politie van Turnhout.”

De inwoners van Wortelkolonie vormden een bont gezelschap. Ze kwamen van over het ganse land, sommigen psychisch zwak, maar meestal mensen die plots aan lager wal waren geraakt, na een scheiding, een erfenisstrijd of een faillissement. Sommigen arriveerden jong, anderen bejaard. Ze konden er zich wassen, kregen kleren, medicamenten en verzorging en konden er lekker eten. Velen die onder een brug of een stuk karton hadden geleefd, kwamen er tot rust en kregen structuur in hun leven.

Ze werden ingeschakeld in de zaalwacht, hielpen het keukenpersoneel, onderhielden het terrein of zaten in een technische ploeg. De boerderij met vierhonderd dieren had een enorm rendement. Ook was er een wasdienst voor andere instellingen, werden er pallets gemaakt en papierzakken geplakt en werd er papier verwerkt. Niettegenstaande die eigen inkomsten was de kolonie niet zelfbedruipend; de overheid paste de rest bij.

Wie een bedrag bij elkaar had gewerkt, mocht naar buiten (zie hiernaast). De meeste bleven daar niet lang. Bosch: „We hebben iemand gehad die hier 25 jaar zat. Toen ze hem kwamen ophalen voor het bejaardentehuis, weigerde hij mee te

gaan. Soms was hun vrijheid van korte duur omdat ze stevig de bloemetjes buiten zetten. Er is er ooit een met de hulp van de ambassade uit Parijs moeten terugkeren, omdat hij volledig blut was na een reünie van het Vreemdelingenlegioen. Een andere erfde 700.000 frank, maar hij stond hier na drie maanden al terug. Hij had een bontjas gekocht voor een hoertje.”

© rr

Kempenzoon Don Verboven maakte *Paradijs der futlozen* met Bruno Vanden Broecke en Nico Sturm. Ze focussen op 1993, het moment dat de instelling officieel de deuren sloot. Een man stapt naar buiten, en is daar inmiddels al dertien jaar tot stilstand gekomen.

De voorstelling vertelt zijn zwanenzang.

Verboven: „We willen geen geschiedenisles geven. Dit verhaal is geënt op de actualiteit. Kijk maar eens hoeveel mensen uit de boot vallen. Het gaat steeds sneller, het wordt almaar complexer. Je moet al stevig in je schoenen staan om nog mee te kunnen. Er zijn er die niet meer willen, anderen kregen zoveel kloot dat ze het niet meer kunnen opbrengen. Uit de archiefdossiers en getuigenissen blijkt hoe snel iemand kan afglijden. Je staat er versteld van.”

„Er is toch wat frustratie dat dit model in 1993 is opgeheven. Stel dat het had kunnen voortleven onder de bevoegdheid van Welzijn. Dit was een gigantisch sociaal vangnet, dat bovendien overzichtelijk was. Ik hou wel van dat organische. Het is niet zo begonnen, maar uiteindelijk was het een systeem waarvoor de mensen zich spontaan kwamen aanmelden. Het gaf hen een waardig bestaan.”

► Het Gevolg speelt „Paradijs der futlozen”. Van 13/9 tot 30/9, dinsdag tot zaterdag. Om 17 uur een wandeling met Leen Huet, om 19 uur een Kempense maaltijd, om 20.15 uur voorstelling. Afspraak Kolonie 35, Wortel. Inlichtingen 014-41.69.91
► www.hetgevolg.be
► www.vormingpluskempen.be